

Nato-jäsenyys olisi eettisesti väärin

Thomas Wallgren¹

Kosmopolis-lehdessä on ollut keskustelua Suomen Nato-jäsenyydestä. Emeritusprofessori Jyrki Kähkönen (2022) argumentoi numerossa 2/2022 jäsenyyttä vastaan ja professori Sami Pihlström (2022) sen puolesta. Pihlström esittää Nato- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun syventämistä eettisen tarkastelun suuntaan. Kannatan Pihlströmin toivetta. Vaikka usein yksinkertaiset ja sitovat eettiset näkökohdat eivät yksin riitä poliittisten johtopäätösten tekemiseen, olen Pihlströmin kanssa samaa mieltä, että juuri kysymys Nato-jäsenyydestä muodostaa tässä poikkeuksen. Nähdäkseni eettinen tarkastelu johtaa lähes pakottavasti siihen johtopäätökseen, että Nato-jäsenyys olisi Suomelta väärä ratkaisu, sanan *väärä* perustavassa eettisessä mielessä.

Olenainen argumentti on suoraviivaisuudestaan ja yksinkertaisuudestaan huolimatta pakottava: Ydinaseet ovat erilaisia aseita kuin muut aseet. Ydinsota uhkaisi sytyttyään aiheuttaa tuhon, joka olisi mittaluokaltaan historiallisesti ennennäkemätön. Perinteiset kategoriat, joiden turvin oikeutetun sodan ja sotarikosten käsitteitä ja niitä koskevia käsityksiä on kehitetty, eivät siksi tavoita ydinsodan realiteettejä. Kun puhumme sodan mahdollisesta oikeutuksesta, ydinsodan uhkaa on tästä syystä pakko lähestyä toisin kuin aiempien sotien uhkaa. Ratkaiseva eettinen näkökohta on seuraava: on aina parempi, että ydintuho kohdistuu vain osajoukkoon kuin että paljon suurempi joukko tuhoutuu. Siksi ydinsota, jossa vain toinen osapuoli käyttää ydinaseita, on parempi vaihtoehto kuin kahden osapuolen välinen ydinsota. Näin on epäilemättä asian laita ainakin, jos vaarana on kahden tai useamman merkittävän ydinasearsenaalin omaavan osapuolen sota tai sodan uhka. Kukin sodan osapuoli voi päättää vain omasta puolestaan pidättäytymisestä ydinaseiden käytöstä. Siten selvää ei ole vain se, ettei ydinsotaan saa ryhtyä, vaan myös, ettei niitä saa käyttää puolustusaseina edes ilmeisen oikeutetuissa puolustussodissa. Esimerkiksi jos Venäjä hyökkäisi Suomeen, ydinaseilla tai ilman, olisi parempi, että Suomi ottaisi totaalisen tuhoutumisen riskin kuin että maatamme puolustettaisiin ydinaseilla.

Kun ydinaseita ei saa käyttää puolustukseen tai mihinkään muuhunkaan tarkoitukseen, myöskään ydinpelotteeseen ei saa nojautua. Kuten Pihlström hyvin toteaa, tämä juontuu siitä, että siellä missä on ydinpelote, ydinaseen käyttöönotto ei ole poissuljettua. Nato-jäsenenä Suomi hyväksyisi ydinpelotteen osaksi turvallisuuspolitiikkansa keinovalikoimaa.

Edellä esittämästäni seuraa, että Suomen olisi väärin liittyä Naton jäseneksi.

Voi olla syytä alleviivata, ettei tämä argumentti nojaa lainkaan pasifismiin eikä velvollisuusetiikkaan, vaikka se on näiden kanssa yhteensopiva. Siitä ei myöskään seuraa mitään muuta oikeutetun sodan kysymyksen kannalta kuin se, että ydinsota ei voi olla oikeutettu.

Argumenttiani Suomen Nato-jäsenyydestä taustaoletuksineen voisi tietenkin eritellä ja kyseenalaistaa ainakin kolmesta näkökulmasta. Voidaan kysyä, voiko mikään eettinen arvos-

1 FT, professori, Helsingin yliopisto, <thomas.wallgren@helsinki.fi>

telma ylipäättään koskaan olla tosi, hyvin perusteltu ja/tai oikeutettu. Pidän tätä kysymystä kiinnostavana lähinnä modernin valistuksen nihilistisen tendenssin diagnoosin aiheena. (Ks. esim. Weber 1946; Gerth & Wright Mills 1946; Horkheimer & Adorno 1979; Nietzsche 1962; von Wright 1986; Taylor 1989.) Toiseksi argumenttini lepää sen arvion varassa, että ”osajoukko” ja ”paljon suurempi joukko” sanoilla, kuten niitä edellä käytin, on tässä riittävän täsmällinen merkitys yhteyteensä nähden. Kolmanneksi voidaan esittää, että apokalyptinen pelko ydinsodan mahdollisesta eskaloitumisesta kaiken tuhoavaksi, sen sytyttyä, on väärä esimerkiksi, koska uskotaan ”kliinisen” ensi-iskun mahdollisuuteen, eli siihen että vastapuoli voidaan tuhota ydinasein ilman ydinsodan eskaloitumisen vaaraa. Kunnes toisin osoitetaan, arvioni on, että näiden ja näidenkaltaisten vasta-argumenttien huomioiminen veisi keskustelun epäolennaisille sivupuolille.

Jollen näe väärin, edellä esittämäni argumentti on siten triviaalisuudestaan huolimatta vain vaikeasti kumottavissa.² Silti argumenttiani kumpuava johtopäätös – siis se, että Suomen Nato-jäsenyys olisi eittämättä väärin – voi tuntua niin kutsutun päivänpolitiikan vaihtoehtojen näkökulmasta radikaalilta tai jopa epärealistiselta. Tällainen tunne ei tietenkään kumoa esittämäni argumenttia. Argumenttini päinvastoin paljastaa ajattelemattomiksi sellaiset niin sanottuun ulkopoliittiseen realismiin tai pragmatistiseen järkeilyyn nojaavat katsantokannat, joiden mukaan ydinkäytön riskiä lisäävät toimet voisivat olla joissakin olosuhteissa tai tilanteissa oikeutettuja. Onhan päinvastoin varsin epäselvää, miksi sanoisimme realismin tai pragmatismen mukaiseksi politiikan, joka suhtautuu hyväksyvästi siihen, että emme pyri estämään mittakaavaltaan kaiken aiemmin nähtyä suuremman tuhon tai sellaisen tuhon riskin kasvua.

Pihlström toteaa, aivan oikein, että ”Naton voima – myös Suomen mahdollisesta jäsenyydestä saama turva – nojaa ydinasepelotteeseen, [...] kauhistuttavaan ihmiskuntaa uhkaavaan vaaraan” ja että ”rauhanliikkeen vaateissa ydinaseriisunnasta korostuvat perustellusti ydinaseiden hirvittävyys ja niiden rajoittamisen välttämättömyys” (Pihlström 2022, 121–122). Hän jatkaa ajatuksenkulkuaan seuraavasti: ”Rauhanliikkeeseen identifioituvakin voi ajatella, että Suomella on velvollisuus liittyä ydinpelotteeseen perustuvaan puolustusliittoon – jotta rauha säilyisi” (ma., 122).

Pihlströmin ajatuksenkulkua ei ole tässä helppoa seurata, mutta ymmärrän sen seuraavasti: Suomen Nato-jäsenyys, joka merkitsee liittymistä ydinpelotteeseen perustuvaan sotilasliittoon, edistää rauhaa tai rauhan ”säilymistä”. Pihlström jättää täysin epäselväksi, miksi hän ajattelee näin olevan. Epäselvää on myös, mitä hän tässä tarkoittaa rauhalla. Arvaan, että Pihlström katsoo ydinpelotteen edesauttavan rauhan säilymistä *Suomessa* ja että tämä näkökohta, josta sopii kiistellä mutta jota pidän mahdollisena kantana, oikeuttaisi rauhan turvaamista Suomessa ydinpelotteen varassa. Tämä merkitsisi kuitenkin eettisen harkinnan universaalien luonteen kieltämistä, josta kirjoittajaa tuskin voisi epäillä. Ydinpelote voi kenties nostaa sodan kynnyistä, mutta se ei poista sodan mahdollisuutta. Sota, jonka ydinpelote mahdollistaa, voisi olla ydinsota. Sellaista sotaa ei saa mahdollistaa.

Myöhemmin artikkelissaan Pihlström kirjoittaa: ”koska niitä [ydinaseita] on, niiden pelote on väistämättä mukana turvallisuuspolitiikasta eettisesti keskusteltaessa” (ma., 122). Tässä

2 Ks. kuitenkin varaukseni tämän kirjoituksen viimeisessä kappaleessa.

Pihlström on tietenkin oikeassa. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa tekee kysymyksestä akuutin, mutta uusi se ei ole.

Olettaisin kuitenkin Pihlströmin päätyvän omista premisseistään samaan johtopäätökseen kuin minä. Ydinpelotteen hirvittävyys takia siihen on aina väärin turvautua. Tämä ei kuitenkaan ole Pihlströmin kanta. Viime kädessä hänen puoltonsa Suomen Nato-jäsenyydelle lepää seuraavan ajatusloikan varassa. Hän kirjoittaa: ”Valitettavasti pyrkimys ydinaseiden totaaliseen kieltämiseen on ... epärealistinen” (ma., 125).

Kysykäämme: Onko pyrkimys ydinaseiden totaaliseen kieltämiseen epärealistinen ja onko pyrkimys siinä tapauksessa väärä? Haasteena on tietenkin sen selkeyttäminen, mitä eri yhteyksissä voidaan tarkoittaa sellaisilla käsitteillä kuin poliittinen realismi ja pragmaattinen harkinta. Tässä kontekstina on Suomen Nato-jäsenyyden oikeutuksen arviointi ja siten myös, jopa erityisesti, ydinpelotteen mahdollisen oikeutuksen arviointi.

Ei ole helppoa ajatella, että ydinaseita olisi historiallisessa mielessä ”aina” olemassa ilman, että ne saattaisivat joskus tulla käyttöön.³ Siten realismina on syytä pitää sitä, että hyväksymme totaalisen ydinsodan mahdollisuuden, jollei ydinaseriisunnassa onnistuta. (Tässä olemme Pihlströmin kanssa käsittäakseni samaa mieltä.) Eräät muutkin modernin tieteellis-teknisen kehityksen avaamat tulevaisuuden näkymät ovat samalla tavalla synkkiä, pitäen sisällään mahdollisina kehityskulkuina tien tuhoon, jonka mittakaava ylittää kaiken historiasta tuntemamme. Esimerkiksi tehokkaan geenimanipulointitekniikan ja ihmiskunnan säilymisen välillä vallitsee ilmeisesti traaginen jännite. Tätä ei aina haluta nähdä, sillä olemme tottuneita lähestymään keskustelua geenitekniikasta lupauksen ja toiveiden varassa enemmän kuin siihen sisältyvät riskitkin huomioiden. Ainakin lyhyellä tähtäimellä voi olla vaikeaa erottaa terroristille houkutteleva tekniikka, joka mahdollistaa esimerkiksi koronaviruksen helpon ja halvan manipuloinnin, sellaisen tekniikan kehittämisestä, jonka avulla voidaan ennaltaehkäistä vaikeita periytyviä sairauksia tai parantaa ruoantuotantokykyä. On siis sanan ”realistista” olennaisessa mielessä realistista ajatella, että modernin fysiikan, biologisten tieteiden ja tekoälyn varassa kehittyvän tekniikan ja ihmiskunnan tulevaisuuden, tai ainakin nykyisenkaltaisten inhimillisten kulttuurien, jatkumisen välillä on traaginen yhteys, jollei tuhoisan tekniikan kehitykselle aseteta rajoja ja jollei aiemman kehityksen saavutuksia voida poistaa.⁴

Emme voi tietää, onko totaalinen ydinaseriisunta ja biologisten aseiden riisunta varmasti saavutettavissa. Mitä tästä seuraa arvojen, pragmaattisen harkinnan ja realismin näkökulmista? Onko edellä olevasta pakottavasta argumentista huolimatta sittenkin oikein ajatella, että meidän on luovuttava pyrkimyksestä biologisten aseiden ja ydinaseiden täydelliseen hävittämiseen? Toisin sanoen, seuraako siitä, että emme voi varmasti tietää onnistuvamme, että yrittäminen ei ole rationaalista (järkevää), tai ainakin, ettei se ole ainoa rationaalinen (järkevä) tie? Nähdäkseni voidaan osoittaa, että vastaus on kielteinen. Myös niin sanotun realismin

3 Hiroshima ja Nagasaki eivät voi oikeuttaa ydinaseiden pitämistä turvallisuuspolitiikan keinovalikoimassa. Näin on ensinnäkin siksi, että ne päinvastoin osoittivat, etteivät edes yhden osapuolen ”pienen” ydinaseiden käyttö voi olla osa oikeutettua sotaa (vrt. esim. Anscombe 1981). Toiseksi, ja ennen kaikkea, ydinaseiden käyttö, vaikka vain pelotetarkoituksessa, ei voi olla lisäämättä ydinasevarustelun riskiä ja siten sellaisen, valtavan suuren mittakaavan tuhon riskiä, jota ei voi olla lupa ottaa.

4 Voimmeko jättää jo kerran keksityn taakse? Tässä yhteydessä tuon harkittavaksi vain sen näkökohdan, että – päinvastoin kuin joskus oletetaan – kysymykseen ei ole triviaalia vastausta.

nimissä on aina eettisesti oikein sitoutua ydinaseriisuntaan ja aina väärin turvautua ydinaseisiin, mukaan lukien ydinpelotteeseen. Esitän seuraavassa viitteitä siitä, millä perustein uskon tähän johtopäätökseen saavuttavan.

Immanuel Kant (1777c) argumentoi, että meillä on oikeus toivoa, että ikuinen rauha on saavutettavissa ja että meillä on velvollisuus pyrkiä sen saavuttamiseen. Kantin näkemyksen pohjalta päädyttäneen arvioon, että meillä on siten velvollisuus edistää ydinaseriisuntaa ja olla turvautumatta ydinpelotteeseen. Kantin argumentti nojaa hänen ajattelunsa velvollisuuseettisen perustan lisäksi myös hänen kiistanalaiseen käsitykseensä uskonnollisen maailmankuvan ja maalliseksi ymmärretyyn rationaalisen ajattelun suhteesta (Kant 1977a; b). Kantin argumenttia ovat myöhemmin radikaalin sekulaarisen ajattelun viitekehysten puitteissa kehittäneet edelleen muun muassa Karl-Otto Apel (1990) ja Jürgen Habermas (1996; 2019). Heidän kirjoitustensa ja Wittgensteinin myöhäisfilosofian sokraattisen tulkinnan pohjalta (Wallgren 2006; 2020) voidaankin puolustaa sellaista ymmärrystä eettispoliittisesta realismista, jonka mukaan on realistista ajatella, että ihmiset pystyvät oppimaan, ei vain yksilöinä vaan myös yhdessä. Lisäksi tämän ymmärryksen perusteella on realistista ajatella, että tällainen oppiminen voi toteutua ihmisten yhdessäolon järjestelyissä maailmanlaajuisesti. Tältä pohjalta katson, että on rationaalista tavoitella oppimista, joka johtaa ydintekniikkaan perustuvan sodan mahdollisuuden, ja kaiken muun vastaavan totaalisen tuhon mahdollistavan tekniikan, poistamiseen. Päinvastainen kanta on traagisuudessaan psykologisesti varsin ymmärrettävä, ja sitä on syytä kunnioittaa, mutta se ei näyttäisi olevan rationaalinen vaihtoehto, jollei edellä mainittua oppimiskykyä pidetä mahdottomana.

Lopuksi totean, että edellä esittämässäni olen ohittanut vastaväitteen, jonka voisi muotoilla seuraavasti: siinäkin tapauksessa, että alussa esittämäni ”triviaali” argumentti hyväksytään päteväksi, Suomen Nato-jäsenyys on silti oikeutettu, jos voidaan osoittaa, että jäsenyys edistää ydinaseriisuntaa (vrt. Koskenniemi 1999, erit. 146).⁵ En ole huomannut, että Pihlström, tai kukaan muukaan, olisi näin argumentoinut. En myöskään näe, mikä puhuisi tällaisen oikeutuksen puolesta. Jään siksi toistaiseksi siihen käsitykseen, että Suomen Nato-jäsenyys olisi virhe. Onneksi se on vielä estettävissä. Sekä rauhanliikkeen että kaikkien harkitsevan, parhaaseen argumenttiin nojaavan politiikan kannattajien on hyvä muistaa sekin, että vaikka Nato-jäsenyys toteutuisi, jäsenyys on helposti peruttavissa, jos riittävän moni niin haluaa.

Lähteet

Anscombe, G. E. M. (1981/1956): ”Mr. Truman’s degree”. Teoksessa: *Metaphysics and the philosophy of mind* (The collected philosophical papers of G. E. M. Anscombe, volume 2). Minneapolis: University of Minnesota Press, 62–71.

Apel, Karl-Otto (1990): *Diskurs und Verantwortung: Das Problem des Übergangs zur postkonventionellen Moral*. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag.

Gerth, H. H. & C. Wright Mills (toim.) (1946): *From Max Weber. Essays in sociology*. New York: Oxford University Press

⁵ Joskus uskotellaan, että ydinaseita omaavien osapuolten välillä voidaan saavuttaa niin sanottu ”kauhun tasapaino”, jolloin ydinsota estyy. Ajatus on virheellinen. Kauhun tasapainon oloissa ydinsota voi syttyä ja siitä voi tulla totaalinen, esimerkiksi vahingossa tai tahallisen, tuhoamisen tarkoituksella tehdyn teon vuoksi.

- Habermas, Jürgen (1996): "Kants Idee des ewigen Friedens – aus dem historischen Abstand vom zweihundert Jahren". Teoksessa: M. Lutz-Bachmann & J. Bohman (toim.) *Frieden durch Recht: Kants Friedensidee und das Problem einer neuen Weltordnung*. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag, 7–24.
- Habermas, Jürgen (2019): *Auch eine Geschichte der Philosophie: Band 1–2*. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag.
- Horkheimer, Max & Theodor W. Adorno (1979): *Dialectics of enlightenment*. Lontoo: Verso.
- Kant, Immanuel (1977a): *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik 1*, Werkausgabe, Band XI. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag.
- Kant, Immanuel (1977b): *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik 2*, Werkausgabe, Band XII. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag.
- Kant, Immanuel (1977c): "Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf". Teoksessa: I. Kant, *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik 1*, Werkausgabe, Band XI. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag.
- Koskenniemi, Martti (1999): "Faith, identity, and the killing of the innocent: International lawyers and nuclear weapons". Teoksessa: L. Boisson de Chazournes & P. Sands (toim.) *International law, nuclear weapons and the International Court of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 137–162.
- Käkönen, Jyrki (2022): "Amatöörien houkuttelemana Natoon?". *Kosmopolis*, 52(2), 114–118.
- Nietzsche, Friedrich (1962): *Werke in drei Bänden*. München: Carl Hanser Verlag.
- Pihlström, Sami (2022): "Nato-jäsenyys ja turvallisuuspolitiikan etiikka". *Kosmopolis*, 52(2), 119–130.
- Taylor, Charles (1989): *Sources of the self: The making of the modern identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallgren, Thomas (2006): *Transformative philosophy: Socrates, Wittgenstein and the democratic spirit of philosophy*. Lanham: Lexington Books.
- Wallgren, Thomas (2020): "Queer scepticism: Socrates, Sextus and Wittgenstein". Teoksessa: A. Marques & R. B. Romao (toim.) *Wittgenstein and the sceptical tradition*. Bern: Peter Lang, 25–54.
- Weber, Max (1946): "Science as a vocation". Teoksessa: H. H. Gerth & C. Wright Mills (toim.) *From Max Weber. Essays in sociology*. New York: Oxford University Press, 77–128.
- von Wright, Georg Henrik (1986): *Vetenskapen och förnuftet*. Borgå: Söderströms förlag.